

EKONOMİK GÖRÜNÜM

TÜRKİYE GENÇ İŞADAMLARI DERNEĞİ

VİRÜSÜN, TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ OLASI ETKİLERİ

by Alper Karakurt*

Yalnızca Türkiye'yi değil tüm dünyayı önce sağlık sonrasında sosyal yaşamı tepeklak eden COVID-19 Virüs Salgını ekonomilerin de korkulu rüyası haline gelmiştir. Önce finansal piyasaları vuran salgın, dışarı çıkamayan ve ekonomik yaşama entegre olamayan insanların tüketim taleplerinin, zorunlu harcamalar dışında durma noktasına gelmesi ile reel sektörü de ciddi şekilde etkilemeye başlamıştır. Tüm dünyada alınan ekonomik tedbirler bir yandan talebi canlandırmaya yönelik gelir transferi şeklinde olurken aynı zamanda virüs salgınından en fazla etkilenen sektörlerden başlamak üzere şimdilik kısa vadeli ancak ilerleyen dönemlerde daha uzun vadeye yayılacağı kesin olan bir takım tedbirlerin uygulanmasına neden olmuştur.

Tüm dünyada sert düşen para birimlerini korumaya çalışan, aynı zamanda azalan taleple mücadele etmeye çalışan gelişen piyasalar oldukça yüksek kırılabilirlik sergilemeye devam etmektedir. Gelişen piyasalardan çıkışı rekor seviyelere ulaşan yatırımcıların güvenli varlıklara yönelmesi devam ediyor. Bunun

sonucunda FED'in ikinci kez acil faiz indiriminden sonra sınırsız parasal genişleme söylemi sonrasında sermaye piyasalarında kısmi toparlanmalar söz konusu olsa da mesele finansal piyasaların ötesinde çok daha büyük bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.

Kurda 1 ay içerisinde görülen artış normal koşullar altında ekonominin işleyişi üzerinde tahribat yaratması beklenirken daha büyük sorunların varlığı nedeniyle bu konu gündem dışında kalmaktadır. Başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerin parasal genişlemeye gidecek olmaları Türkiye gibi gelişme yolundaki ülkelerin para birimlerinin kuvvetlenmesine yol açması beklenirken, bu koşullar altında bunun gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir. Risk algısının oldukça yükseldiği bu dönemde oyuncular güvenli yatırım araçlarını tercih etmeye devam etmektedirler. Moodys tarafından yayımlanan son raporda Türkiye için yıllık -%1.4 gibi mütevazı bir daralma dile getirilmiştir ki bu oranın çok üzerinde bir daralma kaçınılmaz görünmektedir.

*Tüm görüşler yazara ait olup, TÜGİAD'ın görüşünü yansıtmaz.

Buna göre giyim eşyası, kağıt ve kağıt ürünleri, otomotiv, tekstil, diğer ulaşım araçları, kimyasal, ana metal, ağaç ve ağaç ürünleri, optik aletler imalatı sektörlerinin genel ortalamadan daha iyi bir kapasite kullanım oranı ile virüs sürecine girdikleri buna karşılık deri, içecek, diğer metalik olmayan mineral ürünler imalatı sektörlerinin oldukça düşük kapasite kullanım oranları ile ekonomik krize yakalandıkları görülmektedir. Sektörel bazda alınacak tedbirlerde, sektörlerin bu durumunun göz önün bulundurulması gerekmektedir.

Kısa çalışma ödeneği, firmalara sağlanacak likidite noktasında en etkili önlem olarak karşımıza çıkmaktadır. Pekçok firma bu destekten yararlanmak için başvuru yapmış olmakla beraber 3 aylık bir destek olması nedeniyle firmalar üzerindeki etkisi sınırlı olacaktır. Aynı zamanda Türkiye ekonomisinde çalışanlara aylık 45 milyar TL'nin üzerinde bir maaş ödemesi yapıldığı düşünüldüğünde bu desteğin kamuya maliyeti ve sürdürülebilirliği üzerinde durulması gereken bir diğer konudur.

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde "Ekonomik İstikrar Kalkanı" ile alınan tedbirlerin işletmeleri ayakta tutmaya yönelik olarak "arz yönlü" olduğu ve etkisinin uygulama süreci ile birlikte ortaya çıkacağı anlaşılmaktadır. Hiç kuşkusuz Merkez Bankasının likiditeyi kolaylaştıran kararları ile birlikte değerlendirildiğinde zamanlama olarak doğrudur. Ancak asıl sorun olan "talep" konusunda farklı ve yenilikçi inovatif çözümlerin hayata geçirilmesidir. İlerleyen süreçte tüketimin dip yapacağı varsayımı altında insanlara yalnızca gelir transferi ile sınırlı kalmayıp bu geliri harcayacakları tedbir paketleri düşünülebilecektir.

Şokun sonuçları netleştikçe politika tedbirlerini genişletmek durumunda kalacak olan ekonomi yönetimi, süreç uzadıkça, en nihayetinde para basmak dışında başka bir çıkış yolu bulamayabilecektir. Bunun için Hazine tarafından büyük miktarda covit tahvilinin çıkarılarak satışının yapılması, piyasa tarafından alınmayan kısmının ise Merkez Bankası tarafından alınması yerinde olacaktır. Ancak bu durumda -kısa vadede olmakla birlikte- Türkiye gibi özel sektör borçluluğu yüksek bir ülkede dövize olan talebi artıracak, bu da kuru yukarıda tutacaktır. Ancak kısa vadeli etkileri daha önemli olan bu tedbir tercih edilebilecektir.

Tüm likidite kanalları açılrsa bile talep tarafında, bugüne kadar görülmemiş boyutta bir daralma, yine de ekonomi üzerinde çok ciddi tahribat yaratacaktır. Aşağıda hanehalkının 2018 yılı harcamaları, harcama içindeki payına göre oransal olarak gösterilmiştir.

Harcama yöntemine göre hanehalkı nihai tüketim harcamalarındaki payı (cari fiyatlarla)	%
Gıda ve alkolsüz içecekler	21%
Alkollü içecekler, tütün ve narkotik maddeler	3%
Giyim ve ayakkabı	7%
Konut, su, elektrik, gaz ve diğer yakıtlar	15%
Mobilyalar, evde kullanılan ekipmanlar ile rutin ev bakım ve onarımı	8%
Sağlık	2%
Ulaştırma	16%
Haberleşme	3%
Eğlence ve kültür	6%
Eğitim	1%
Lokantalar ve oteller	9%
Çeşitli mal ve hizmetler	8%

Virüs sonrasındaki 9 aylık süreçte 977 milyar TL'lik tüketimin olumsuz etkilenmesi beklenmektedir. Bunların arasında 100 milyarlık eğlence ve kültür harcamaları, 145 milyar TL'lik lokanta ve otel harcamaları, 24 milyarlık eğitim, 277 milyarlık ulaştırma, 35 milyarlık sağlık harcamaları mücbir sebep kapsamında olması nedeniyle ilk aşamada olumsuz etkilenmesi beklenen harcamalardır. Bunların devamında 260 milyar TL'lik mobilya, ev ekipmanı, giyim ve ayakkabı harcamaları da etkilenecektir.

Etkilenmenin boyutunun ne derece olduğunu öngörmek için farklı bir analiz yapılması gerekmektedir.

1998 yılından itibaren çeyreklik veriler incelendiğinde (TÜİK'in GSYİH verisi 1998 yılından itibaren başlamaktadır); cari değer olarak sektörlerin çift haneli daraldığı dönemler ve daralma oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

SEKTÖRLER	YILLAR	Bir önceki yılın aynı çeyreğine göre değişim oranı (%)			
		Çeyrek			
		I	II	III	IV
Tarım	2013	-19,7			
Sanayi	2009	-11,3			
İmalat Sanayi	2009	-15,5	-11,4		
İnşaat	2009	-22,5	-21,8	-18,1	
İnşaat	2018			-10,7	-14,0
İnşaat	2019	-10,6	-26,9	-14,8	
Hizmetler	2009		-14,4		

Tabloya göre çeyrek sayısı olarak çift haneli daralma incelendiğinde inşaat 8 çeyrek, imalat sanayi 2 çeyrek, hizmetler, tarım ve sanayi 1 çeyrek daralmıştır. Oransal olarak tarım en fazla %19,7, imalat sanayi %15,5, sanayi %11,3, inşaat %26,9, hizmetler sektörü ise %14,4 daralmıştır.

Moody's tarafından yayımlanan son raporda Türkiye ekonomisinin 2. ve 3. çeyreklerde %7'lik daralma meydana geleceği tahmin edilmektedir. TÜİK'in dönemsel büyüme rakamlarına göre ekonomide çeyreklik bazında yaklaşık %7'lik daralmanın meydana geldiği 2009 yılında imalat sanayinin %15, inşaatın %20, hizmetlerin %15'den az olmamak üzere daralması beklenebilecektir. Ciro bazında bu daralmaların karşılığı aşağıdaki gibidir:

SEKTÖR	Çeyrek Bazında Beklenen Minimum Daralma (TL)
İmalat	86.796.878.605
İnşaat	35.307.150.258
Hizmetler	167.684.803.138

BUNA GÖRE İMALAT SANAYİNİN İKİNCİ ÇEYREKTE 86 MİLYAR TL, İNŞAATIN 35 MİLYAR TL, HİZMETLER SEKTÖRÜNÜN DE 167 MİLYAR TL'LİK BİR CİRO KAYBI İLE KARŞI KARŞIYA KALMASI OLASIDIR.